

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Вікторія Григор'єва,

канд. юрид. наук,
м. Маріуполь

У статті характеризуються стадії господарського процесу, визначаються підстави щодо доцільності визнання прийняття судом рішення по суті спору самостійною стадією господарського процесу.

Ключові слова: правосуддя, юридичний процес, стадії процесу, процесуальні справи.

Правосуддя є однією з правових форм здійснення державної діяльності, що характеризується певними ознаками розгляду юридичної справи, відбувається на підставі правових норм, зумовлює певні юридичні наслідки, результат цієї діяльності фіксується в офіційних документах і забезпечується правилами юридичної техніки. Юридичний процес визначається як система взаємопов'язаних правових форм діяльності суду й інших суб'єктів, спрямованих на здійснення операцій для вирішення юридичних справ, що зумовлюють відповідні юридичні наслідки, регулюються процесуальними нормами, які мають процедурний характер, тобто визначають найбільш доцільний порядок здійснення судової діяльності [1, с. 266–267].

Вагомим є внесок у розроблення процесуального права таких науковців, як С. Абрамова, М. Авдюкова, В. Калістратова, В. Комарова, Д. Притика, І. Побірченко, В. Сташис, Н. Чечина та ін. Разом із тим залишаються дискусійними питання, що потребують дослідження. Це стосується, передусім, судового рішення та процесу його прийняття у господарському процесі.

Види юридичного процесу класифікують здебільшого за предметною ознакою. При цьому за основу класифікації беруть відповідні галузі матеріального права, що застосовуються у діяльності конкретного державного органу – суду. Одним із таких видів є господарський процес, який можна визначити як вид юридичного процесу, що встановлений нормами господарського процесуального права відповідно до діяльності господарських судів, яка спрямована на захист оспорених і порушених прав суб'єктів господарювання. Господарське судочинство – це поступові дії, що складаються з ряду стадій, спрямованих на ціль – розв'язання спору по суті, перевірка правильності прийнятого рішення та приведення його до виконання.

Сукупність процесуальних дій по конкретній справі, об'єднаних однією метою або

спрямованих на одну певну мету, на виконання своєї особливої функції у господарському процесі є стадією господарського процесу. Складність і кількість здійснених процесуальних дій на кожній стадії процесу залежить від завдань, які необхідно вирішити на кожній стадії.

Першою стадією господарського процесу є порушення провадження у справі. Об'єктом процесуальних дій і правової оцінки на цій стадії є подання позовної заяви з усіма доданими до неї матеріалами, вивчення її з точки зору підвідомчості та підсудності, а також інших критеріїв, необхідних для прийняття справи до провадження Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України (розділ VIII). На цій стадії суддя одноособово виносить ухвалу про порушення провадження у справі, прийняття справи до провадження. У випадках, передбачених законом, суддя може відмовити у прийнятті позовної заяви або повернути її (розділ IX ГПК України).

Друга стадія господарського процесу – підготовка матеріалів до розгляду в засіданні господарського суду. Мета цієї стадії – забезпечення правильного та своєчасного вирішення справи (ст. 65 ГПК України).

Третя стадія господарського процесу – це судовий розгляд (розділ XI ГПК України). Вона визначається як основа, оскільки при цьому розгляді спір вирішується по суті, дається остаточна відповідь на позовні вимоги. Формою розгляду справи є засідання господарського суду.

Наступна стадія – перевірка законності й обґрунтованості судових рішень господарських судів: перегляд судових рішень в апеляційному порядку (розділ XII ГПК України); перегляд судових рішень у касаційному порядку та Верховним Судом України (розділи XII-1, XII-2 ГПК); перегляд рішення, ухвали, постанови господарського суду за нововиявленими обставинами (розділ XIII ГПК). Ці стадії зорієнтовані на виправлення судових помилок. Проходження справи по

цій стадії не є обов'язковим, а визначається заінтересованими особами – учасниками справи. На стадії перегляду судових рішень є етапи порушення провадження, підготовки справи до розгляду та вирішення у відповідній інстанції.

Господарський процес по справі повинен завершуватися виконанням рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили. Ця стадія – *стадія виконання судових рішень* спрямована на практичну їх реалізацію діяльністю зобов'язаних суб'єктів. Рішення господарського суду підлягають обов'язковому виконанню підприємствами, організаціями, посадовими особами (ст. 115 ГПК України). У процесуальній науці не прийнято розглядати прийняття судом рішення як окрему стадію процесу. Хоча С. Алексеев і К. Комісаров називають «решение дела» окремою стадією процесу, але вони трактують прийняття рішення у матеріально-правовому аспекті як стадію (етап) правозастосовчої діяльності [2, с. 280; 3, с. 143].

Слід зазначити, що В. Горшенев дотримується протилежної думки. Зокрема, він, застосувавши системно-структурний підхід до аналізу соціальних систем, у тому числі судового процесу, виділив загальні ознаки цих систем, що відображені в поняттях «процесуальне провадження», «процесуальні стадії», «процесуальні режими». Так, В. Горшенев вважає, що процесуальне провадження – це основний елемент юридичного процесу, який є системним утворенням, комплексом взаємопов'язаних і взаємозумовлюючих процесуальних дій, які, по-перше, утворюють певну сукупність процесуальних правовідношень, що відрізняються предметною характеристикою та зв'язаністю їх відповідними матеріальними правовідносинами; по-друге, викликають потребу встановлення, доказування, а також обґрунтування всіх обставин і фактичних даних юридичної справи, що розглядається; по-третє, зумовлюють необхідність закріплення, офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних актах-документах [4, с. 71–91].

Господарська процесуальна форма має стійкий структурно-складовий зміст, елементи якого взаємопов'язані, а рішення суду є невід'ємним елементом самостійної судової процедури. Фактично прийняття рішення приєднують до стадії судового розгляду, але з цим не можна погодитись у зв'язку з тим, що однією з підстав є суб'єктний склад: у судовому засіданні беруть участь сторони й інші особи, які мають відношення до розгляду справи, а рішення приймається тільки судом. Відповідно до ст. 47 ГПК України судові рішення приймається суддею за результатами обговорення всіх обставин справи, а якщо

спір вирішується колегіально – більшістю голосів суддів. Статтею 82 ГПК України передбачено, що рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні.

Другою підставою є відмінність за метою та змістом діяльності суду у прийнятті рішення. Метою судового розгляду є збір доказів, вивчення матеріалу, наданого сторонами, та іншими заінтересованими особами. У процесі судового розгляду суд досліджує докази, оцінює докази та з'ясує, чи мали місце обставини, на які посилаються сторони й особи, які беруть участь у розгляді справи, чи не виявлено інших фактичних обставин, які мають значення для вирішення спору, та приймає рішення відповідно до норм матеріального і процесуального права.

Прийняття рішення судом є завершальним етапом діяльності суду по вирішенню спору. Судове рішення є офіційним актом, який несе державно-владний та індивідуальний припис, що ґрунтується на матеріальних і процесуальних нормах права, застосованих судом щодо суті спору, який розглядається.

Прийняття й оформлення рішення не можна розглядати як самоціль діяльності суду. Це найважливіший етап (стадія) на шляху досягнення мети всієї правосудної діяльності – захист конкретних суб'єктивних прав та інтересів.

Згідно із ст. 83 ГПК України господарський суд з'ясує чи мали місце обставини, на які посилаються учасники судового процесу, якими доказами вони підтверджуються; чи не виявлено у процесі розгляду справи інших фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення спору, і доказів на підтвердження цих обставин; яка правова кваліфікація відносин сторін, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду справи, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору.

Першим етапом стадії прийняття рішення є оцінка доказів, представлених та досліджених у судовому процесі. Статті 43 та 84 ГПК України визначають загальні правила оцінки доказів та обов'язок суду викласти результати оцінки у рішенні суду.

Як зазначив М. Треушніков, кінцева оцінка доказів є основою для прийняття судового рішення, а метою кінцевої оцінки доказів є досягнення правильного знання про фактичні обставини за справою [5, с. 159].

Результат оцінки доказів відображається у мотивувальній частині рішення, в якій суд мотивує прийняття чи відмову у прийнятті доказів, що надані особами, які беруть участь у справі, метою чого є обґрунтування своїх вимог і заперечень. Стаття 84 ГПК України чітко визначає зміст мотивувальної частини:

обставини справи, встановлені господарським судом; причини виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення; доводи, за якими господарський суд відхилив клопотання та докази сторін; законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення.

Наступне питання, яке вирішує суд при винесенні рішення: який закон слід застосувати щодо конкретної справи із розв'язання спору, тобто це момент, стадія судового процесу, коли суд вже встановлені факти підводить до норми права (закону). Після правової кваліфікації встановлених обставин правовідносини стають незаперечними, тобто права й обов'язки учасників стають загальноновизнаним елементом правовідносин. Залежно від встановлення наявності або відсутності прав та обов'язків господарський суд вирішує, чи підлягають позовні вимоги задоволенню [6, с. 202].

Стадія прийняття господарським судом рішення завершується викладенням акта правосуддя у письмовій формі, який після підпису судьями стає повноцінним процесуальним документом (статті 4⁵, 4⁷ ГПК України). Викладене у документі судові рішення має відповідати встановленому законодавством змісту (ст. 84 ГПК України) та властивостям.

Оголошення рішення – невід'ємна частина стадії прийняття рішення. Цей момент не є складним, але з фактом оголошення рішення пов'язують таку властивість судового рішення, як незмінність (безповоротність). Ця властивість судового рішення полягає у тому, що суд, який виніс рішення, вже не має можливості відмінити його або змінити за суттю. Вона виникає не під час викладення рішення у письмовій формі, і не після підпису рішення судьями, а з моменту оголошення рішення у залі суду. Законодавче підтвердження цьому положенню має місце у ст. 700 Статуту цивільного судочинства (далі – СЦС) 1864 р., відповідно до якого суддя не мав права змінити свою думку з часу підпи-

сання резолюції. У законодавчих мотивах до ст. 700 СЦС пояснюється, «... что сущность решения суда провозглашается публично вслед за подписанием резолюции суда, и после этого уже никто из судей не вправе отступить от своего мнения» [7, с. 525; 8, с. 34].

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що прийняття судом рішення по суті спору є самостійною стадією господарського процесу, яка охоплює: процес оцінки доказів на основі встановлених у результаті оцінки обставин застосування відповідних норм права (закону); викладення рішення у встановлених формі та змісті; оголошення рішення; набрання ним законної сили.

Література

1. *Теорія держави та права* / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.; За ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К., 2005. – 448 с.
2. *Алексеев С. С. Проблемы теории права: В 2 т.* – Свердловск, 1973. – Т. 2. – 401 с.
3. *Комиссаров К. И. Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства.* – Свердловск, 1971. – 168 с.
4. *Теория юридического процесса* / Под ред. В. М. Горшенева. – Х., 1985. – 192 с.
5. *Треушников М. К. Судебные доказательства.* – М., 2004. – 368 с.
6. *Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении.* – М., 1974. – 351 с.
7. *Гордон В. Устав Гражданского судопроизводства по официальному изданию 1892 г., свободному продолжению 1912 г. и позднейшим узаконениям как для местностей, где введен в полном объеме закон о преобразовании местного суда, так и для прочих частей Империи с систематизированным собранием законодательных мотивов ко всем узаконениям и разъяснений Правительствующего Сената и Министерства юстиции, с приложением узаконений, цитированных в уставе или касающихся применения его, законов 12.03.1914 и алфавитного предметного указателя.* – СПб., 1914. – 852 с.
8. *Исаченко В. Л. Гражданский процесс: Практический комментарий на вторую книгу Устава гражданского судопроизводства.* – СПб., 1912. – Т. 4. – 870 с.

In article the characteristic of stages of economic process in presented. On the basis of the analysis of scientific researches of a judgement necessity of a recognition of acceptance by decision court as a matter of fact dispute by an independent stage of economic process which it is divided into stages in which sequence the court comes to a conclusion is proved and the decision, as a matter of fact passes.

В статье характеризуются стадии хозяйственного процесса, обосновываются основания относительно признания принятия судом решения по сути спора самостоятельной стадией хозяйственного процесса.

